

PREDGOVOR

Pogledajmo stvar s mračne strane. Da nije bilo Prvog svetskog rata, Jaroslav Hašek ne bi nikad napisao *Doživljaje dobrog vojnika Švejka*. Bolje bi, razume se, bilo da do tog višegodišnjeg krvavog sukoba nije došlo, pa makar svet ostao bez te sjajne knjige. Ali do rata je došlo. Najzad, ljudi ratuju od kad se nešto zna o ljudskom rodu, samo što su u ovom slučaju razmere strahote bile veće nego ikad (do tada).

Sudar carevina, kraljevina, republika, što je najvažnije: naroda, koje istoričari i političari, političari i istoričari, prikazuju – u toku rata i kasnije – kao manje ili više oduševljene sudeonike takvih smrtonosnih zbivanja, to bi, po mišljenju mnogih koji se o tome izjašnjavaju, trebalo da je ono najvažnije što čini istoriju, Istoriju, ISTORIJU, pri čemu je onda, ako bi to bilo tako, najvažnije da su jedni, prirodno, pobednici a drugi, sledstveno tome, poraženi. Skloni smo da postavimo pitanje ima li još nešto važno što čini istoriju. Što se pak ratovanja tiče, ne samo Hašekov roman o Švejkju, ali i on, na sebi svojstven način, nameće i pitanje: šta znači pobjeda, Pobjeda, POBEDA? Jer – sumnje nema – Švejk hoće da pobjedi.

Hašek u kratkom uvodu sa simpatijom govori o svom junaku, nazivajući ga tihim i skromnim čovekom „u pohabanom odelu“, koji ni sam ne zna šta on znači u istoriji velikog doba. Nepriznat, nije slavan, nije ušao u istoriju poput Napoleona, ali nije zapalio ni hram u Efesu, „kao onaj glupak Herostrat“. Takođe, analiza njegovog karaktera – to pisac želi odmah da stavi čitaocu do znanja – „pomračila bi i slavu Aleksandra Makedonskog“.

Nepriznat, nesvestan svoje uloge, a ovamo po karakteru bolji od Aleksandra Makedonskog, koji je, kažu srljao čak do Avganistana (u ono doba!) – kako sad to? Kako to: *hoće da pobedi*? Zna se ko treba da pobeđuje.

Istoričari se slažu oko toga kad je Prvi svetski rat počeo. To je bilo nedugo pošto je austrijski prestolonaslednik nadvojvoda Franc Ferdinand ubijen u Sarajevu, zbog čega je, naravno, Nemačka odmah morala da okupira Belgiju. I onda, kad je jednom krenulo...

Postojanje Haškovog romana imamo, dakle, zahvaliti Prvom svetskom ratu. Da li je, međutim, sve baš tako jednostavno: 'ovo' je zbog 'onoga'? Da li je sve u vezi s takvim stvarima tako jednoznačno i nedvosmisleno jasno? Stojimo pred pitanjem o kauzalnosti.

Jedan od najdoslednijih i najplodnijih učenika fenomenologa Edmunda Huserla jeste poljski filozof i estetičar Roman Ingarden. Poznate su njegove knjige *Književno umetničko delo* i *O saznavanju književnog umetničkog dela*. Zna-

čajna je, međutim, i njegova dvotomna studija (u tri sveske) *Spor oko egzistencije sveta*¹, iz koje proizlazi zaključak da svet postoji. Treći tom (u jednoj svesci) nosi naslov *O kauzalnoj strukturi realnog sveta*², odakle možemo naučiti da jedan uzrok može imati više posledica, kao i da neka 'posledica' potrebuje više uzroka; da uzrok i posledica mogu biti istovremeni ili da među njima postoji vremenski razmak, kao i mnoge druge korisne stvari. Istoričarima, i ne samo njima, ali sad je reč o njima, svakako bi se moglo preporučiti da prostudiraju ovakve spise, koliko god da je to ponekad zamorno. Kad je nekome naškodilo filozofsko obrazovanje? Ovde je naročito važno istaći, s osloncem na fenomenološku analizu problema kauzalnosti, da je, isto kao i u prirodi, tako i u istoriji, o umetničkom stvaralaštvu već i da ne govorimo, za izbijanje Prvog svetskog rata, a na drugačiji način i za nastanak *Doživljaja dobrog vojnika Švejka*, bilo neophodno mnoštvo 'uzroka'.

Margerit Jursenar (koja se Švejkom nikad nije bavila; pitanje je da li je uopšte čitala Hašekov roman – možda ga je i čitala) piše u svojoj autobiografiji *Lavirint sveta*, u trećem delu *Šta? Večnost*:

„Ljudski svet ljuljao se iz temelja; jedan austrijski princ čije sam lovačke trofeje kasnije sa gađenjem videla u njegovom zamku u Češkoj bio je ubijen u Sarajevu, baš kao neka od divljih životinja koje je obično lovio, u

.....

1 Roman Ingarden, *Der Streit um die Existenz der Welt*, Band I, Band II/1, II/2, Tübingen 1964.

2 Roman Ingarden, *Über die kausale Struktur der realen Welt. Der Streit um die Existenz der Welt III*, Tübingen 1974.

hajkama što su ih za njega priređivali, kao kakav severni jelen ili medved. Ta pogibija čije uzroke gotovo niko u Evropi nije shvatao, ubrzo će izazvati rat u kome će poginuti oko devet miliona ljudi. [...] Da li smo tog ili narednog jutra čuli zvuk zvona što oglašava uzbunu, koji se iz sela u francuskoj Flandriji, kao kakva zvučna epidemija širio, prelazeći u sela u belgijskoj Flandriji? Ogromna, zbrkana mešavina straha i bezvoljnosti koji obuzimaju ljude uoči velikih nesreća preteže nad svim drugim. Nagnuti nad jutarnjim novinama, sa šoljicom kafe u ruci, ljudi su halapljivo gutali te vesti, kao što se danas kljukaju svim podacima kojima ih zasipaju sredstva masovnog opštenja o atomskoj bombi ili zagađenosti životne sredine od koje će jednog dana umreti. Najbolji posmatrači među njima uočili su da su Nemci iščezli iz velikih hotela i vila iznajmljivanih na mesec dana; glava porodice, muž i otac na čijim su se obrazima još videli ožiljci dvoboja iz studentskih dana, koji su još bili u modi, odlazili su prvi, a malo posle njihove žene i deca zajedno sa prtljagom. U tome se video dokaz više krivice grabljivog carstva koje je prvo pozvalo pod zastavu svoje podoficire prurušene u kupače.“³

Margerit Jursenar ne kaže, ali nije nezamislivo, da će se neki od tih „prurušenih kupača“ pojaviti ubrzo na upravo istom tom mestu gde je ona letovala, ali sad u uniformi, svojoj prirodnoj odeći. Ona to nije mogla videti. S ocem, promptno se dala u beg u Englesku. Sećanje vrlo mlade osobe, bilo joj je tada dvanaest, obrađeno je prilikom pisanja knjige u već prilično poodmaklim godinama i izražava u mnogo kojem vidu čitav pogled na svet autorke. Uzroke nadvojvodine pogibije

.....

3 Маргерит Јурсенар, *Лавиринт света*, Нови Сад 1996, стр. 517.

„gotovo niko u Evropi nije shvatao“ – to ona nalazi za shodno da primeti. Dodaje i to da će pogibija „izazvati rat“. Dobro, jedan od činilaca koji će ga „izazvati“ svakako je i to. No onda dolazi, takoreći u istom dahu, i ono o gađenju i „najboljim posmatračima“. Najvažnije je ipak da je ona, pišući, svesna složenosti predmeta o kojem govori i teškoća koje se javljaju ukoliko neko hoće da razume. Nekoliko stranica kasnije ona će, povodom ratnih zbivanja koja su usledila, a u vezi s ratnom propagandom, reći i to da je „laž jedno od najgorih zala“. „Oštroumnim ljudima je sve bilo odmah jasno, ali oštroumnih ljudi je malo.“ U tome i jeste nevolja. „Stara mržnja čoveka prema čoveku bivala je samim tim [to jest pričama da će ovaj biti poslednji rat i da će brda leševa poslužiti kao pijedestal pravednom miru – D. S.] opravdana: ubijanje se opravdavalo smrću.“⁴

Ako u književnosti dvadesetog veka postoji delo koje, i to kroz smeh, u sasvim drugačijem tonalitetu i sasvim drugačijim postupkom, opovrgava svaku mogućnost da se ubijanje i mrcvarenje ljudi opravdavaju smrću, onda je to *Švejk*. Neka o pijedestalu budućeg večnog mira sagrađenog na leševima, pričaju nekom drugom. Pritom je tu uvek i onaj dodatak: mir mora biti *pravedan*. Inače... Ostaje uvek pitanje ko, kad i pod kojim okolnostima prosuđuje da li je takav.

Švejk sprečava i svaku mogućnost da se o Prvom svetskom ratu iz ugla češkog vojnika u au-

.....

4 Isto, str. 529 f.

strijskoj vojsci, ili o ratu uopšte, govori u uzvišenim terminima, s patosom koji je posledica ovog ili onog zanosa, ovakve ili onakve zanesenosti. Delujući ponekad kao suviše priprost ili čak bezmalo malouman, dobri vojnik Švejk u stvari svojim pristajanjem na sve zapravo sve dovodi do apsurdna i izvrgava ruglu ceo taj sistem ubijanja, ukrašavan obećanjima slave onima koji treba da postradaju. Što je važnije, *ostaje živ*.

Dobar primer uzvišenog govora o ratu, istom tom, Prvom svetskom, nalazimo u *Doktoru Faustusu* Tomasa Mana. Ruka naratora Serenusa Cajtbloma, vođena Manovom rukom, ili Manova ruka vođena motivima ovog starinskog humaniste koji je 'podmetnut' da ispriča strašnu priču o oba svetska rata, ispisuju, pored ostalog, sledeće:

„Ne želim uopšte da poreknem da sam umnogome sudelovao u povišenim osećanjima naroda, koja sam upravo pokušao da okarakterišem, iako je ona opijenost u svemu tome mojoj prirodi bila strana i na neugodan me način pritajeno dirala. Moja savest – upotrebljavam tu reč ovde u nadličnom smislu – nije bila sasvim čista. Takva »mobilizacija« za rat, ma koliko se izdavala za jarosno-neumoljivu i sveobuhvatno obaveznu, ima u sebi uvek nešto od tek započelog divljeg raspusta, kad se dižu ruke od pravih dužnosti i obaveza, nešto nalik na bežanje iz škole, na otimanje ispod kontrole nagonâ koji neće da trpe uzdu, – ona sadrži suviše od svega toga, a da bi se staložen i umeren čovek, kakav sam ja, mogao pri tom osećati sasvim dobro; a sa takvim otporima ličnog temperamenta povezuju se moralne sumnje je li nacija do sada radila tako dobro da bi joj zaista bila dopuštena ta slepa zanesenost samom sobom. Ovde se, međutim, javlja momenat spremnosti na žrtve, spre-

mnosti da se mre, koji pomaže da se pređe preko mnogo toga i predstavlja takoreći poslednju reč, protiv koje se više ništa ne može reći. [...] Ne želim da zaboravim ni to da smo mi tada u rat krenuli srazmerno čista srca i da nismo mislili kako smo prethodno kod kuće radili takve stvari da se krvava svetska katastrofa mora posmatrati kao logično-neizbežna konsekvencija našeg ponašanja u zemlji. Tako je to, nažalost, bilo pre pet, ali ne pre trideset godina. Pravo i zakon, Habeas corpus, sloboda i ljudsko dostojanstvo su se u zemlji još nekako poštovali. Doduše, obrazovanim ljudima su bila mučna mlataranja mačem onog u osnovi potpuno nevojničkog, za sve pre nego za rat stvorenog igrača i komedijanta na carskom prestolu, kao i njegov stav prema kulturi, koji je bio stav zaostalog glupaka. [...] Tu je sad, naravno, zavladała, kao i uvek kod nas, neobična pristrasnost prema samima sebi, potpuno naivni egoizam, za koji nije od važnosti, za koji je, štaviše, sasvim samorazumljivo da u razvojnim procesima Nemaca (a mi se u stvari stalno razvijamo) krv s nama valja da proliva celi svet koji je već otišao dalje i koji ni u kom slučaju nije lud za dinamičkom katastrofe. To nam se uzima za zlo, ne sasvim neopravdano; jer, ako se posmatra s moralnog stanovišta, sredstvo kojim će se narod poslužiti u probouju ka višem obliku svog zajedničkog života trebalo bi da bude – ako se krv pri tom već mora prolivati – ne rat protiv drugih, već građanski rat. Međutim, ovome smo mi u najvećoj meri neskloni, dok nas za činjenicu da je naše nacionalno ujedinjenje – uz to još parcijalno, ujedinjenjekompromis – koštalo tri teška rata, nije baš bilo mnogo briga, naprotiv, smatrali smo to divnim. Sad smo već i odviše dugo bili velika sila; bili smo se navikli na to stanje, a ono nam nije donosilo onoliko sreće koliko smo očekivali. Osećaj da nas ono nije učinilo privlačnijima, da je ono naš odnos prema svetu pre pogoršalo nego što ga je poboljšalo, počivao je duboko u dušama, priznalo se to ili ne. Izgledalo je da je došao dan za novi probouj:

proboj ka statusu dominirajuće svetske sile, što se, naravno, nije moglo postići putem moralnog rada u svojoj kući. Dakle, rat, rat protiv svih, ako tako mora biti, kako bi se svi uverili i pridobili, to je bila odluka »sudbine« (kako je »nemačka« ta reč, predhrišćanski iskonski glas, tragično-mitološko-muzičko-dramski motiv!), to je bilo ono ka čemu smo oduševljeno (sasvim sami u tom oduševljenju) krenuli – ispunjeni sigurnošću da je za Nemačku kucnuo čas koji dolazi jednom u sto godina; da povest drži svoju ruku nad nama; da smo posle Španije, Francuske, Engleske na redu mi da svetu utisnemo svoj pečat i da ga povedemo; da dvadeseti vek pripada nama i da svet treba da se obnovi u znaku Nemaca, u znaku nekog ne sasvim do kraja definisanog militarističkog socijalizma dakle, pošto je građanska epoha, inaugurisana pre nekih sto dvadeset godina, prošla.

Ta predstava, da se ne kaže: ideja, gospodarila je glavama zajedno sa još jednom, koja se slagala s njom, da smo mi na rat prisiljeni, da nas je sveta nužda pozvala na oružje, dobro pripremljeno oružje u svakom slučaju, i na kojem smo se dobro uvezbali, čija je izvrsnost uvek mogla postati izvor potajnog iskušenja da se ono i upotrebi, – sve to zajedno sa strahom, dakle, da će nas sa svih strana preplaviti, od čega nas je štitila samo naša užasna snaga, to će reći: sposobnost da rat odmah preselimo u zemlju drugoga naroda. U našem slučaju su napad i odbrana bili isto: oni su zajedno obrazovali patos nedaće, pozvanja, velikog časa, svete nužde. Neka su nas drugi narodi tamo napolju i držali za narušitelje prava i mira, za nepodnošljive neprijatelje života, – mi smo imali sredstava da svet lupamo po glavi dok ne promeni mišljenje o nama i ne počne ne samo da nam se divi, nego i da nas voli.⁴⁵

Da li je ovom Cajtblomovom tiradom odgovoreno na pitanje šta su preduslovi, uzroci, pov-

.....
5 Томас Ман, *Доктор Фаустус*, Београд, 2009, стр. 358 ff.

di, neophodni sticaji okolnosti, ili kako bi se sve to već nazvalo, da bi izbio Prvi svetski rat, što je ovde od interesa pre svega kao pitanje o okolnostima, događajima i istorijskim zbivanjima bez kojih ne bi bilo moguće napisati *Doživljaje dobrog vojnika Švejka*? Kada je pisao *Doktora Faustusa* (1943-1947), Man je već uveliko bio doživeo preobražaj od nemačkog nacionaliste, kakav je još bio dok je pisao *Gedanken im Kriege* (1914) i *Razmatranja apolitičnog čoveka*, obimnu raspravu objavljenu 1919. U tekstu „O nemačkoj republici“ (1922) on se izjašnjava za republiku, mada je, veli, u srcu monarhista, da bi ga iskustvo hitlerizma i Drugog svetskog rata odveli do sasvim suprotnih duhovnih pozicija. U Cajtblomovom liku ima dosta projektovanog ličnog iskustva i autokorekcije, pre svega kad je reč o ulozi Nemačke u ratovima dvadesetog veka. Ironizovan već stilom koji mu je Man dao da njime piše, Cajtblom ipak diferencirano i sa suptilno izvedenim značenjskim nijansama progovara o tome šta je zaista izazvalo Prvi svetski rat. On dobrim posmatračima, pa čak i manje oštroomnim čitaocima može da dà takav odgovor upravo zato što ga ne uprošćava, ne svodi na jedan događaj, ne redukuje na jedan atentat ili više atentata, a pogotovu ne pokušava da opravda ono u stvarnosti i istoriji sopstvenog naroda što se teško može pravdati, mada nije nemoguće osvetliti. Štaviše, pokazuje da zna da je zarad istorijske istine upravo neophodno osvetliti mnoštvo činilaca koji navode pripadnike tog na-

roda koji već poduže oseća sebe kao veliku silu da se okrene nasilničkim sredstvima kojima će iznuditi ne samo poštovanje ili čak divljenje, već i ljubav. Ljubav je tako poželjna, uvek, pa i u ovom smislu. Druge narode, „koji nisu ludi za dinamičkom katastrofom“, oni će lupati po glavi sve dok ih ti narodi ne zavole. Dobar metod, mudro zasnovano očekivanje. Ili možda ne tako dobar? Možda s mudročću ne idu pre svega bahatost, osionost, nasilje i pouzdavanje u dobro oružje, uza šta, opet, uzeto sve zajedno, uvek ide i primesa gluposti. Nota bene, cara Vilhelma II, koji je dvadesetom veku hteo da utisne nemački pečat, ostareli i ogorčeni, odbačeni Bizmark, ujedinitelj nemačkih država i državica u veliki Rajh 1871, nazivao je „glupim junošom“ („dummer Junge“)⁶. Na tom tragu su i neke Cajtblomove kvalifikacije, možemo reći i pogledi samoga starog Tomasa Mana. Znao je on tada, tokom i odmah posle Drugog svetskog rata, šta u vezi s Prvim treba da prolazi Cajtblomovim mislima. Tu su i opijenost, premda uz izvesnu nelagodu, koja ne počinje 1914; tu je i ne sasvim čista savest, jer 1914. je međunarodno pravo od strane Nemačke grubo i drsko pogaženo, kao što će se to dešavati više puta i kasnije; tu je, međutim, i patos žrtve, spremnost da se mre, ubija i mre, „poslednja reč protiv koje se više ništa ne može reći“; a tu je i „mučno mlataranje ma-

.....

6 Der größte Bismarck der Welt · DIE ZEIT Archiv DIE ZEIT N° 23/2006

čem onog u osnovi potpuno nevojničkog, za sve pre nego za rat stvorenog igrača i komedijanta na carskom prestolu“; tu je – kao možda najvažnije – tema *proboja* ka statusu dominantne ali i voljene sile, tu su Sudbina i „Sveta Nužda“, s kojom se spaja i znanje da drugi one „svetom nuždom“ opijene vide kao nepodnošljive neprijatelje života.

Nemoguće je Švejka ili nekog poput njega zamisliti da razmišlja na ovaj cajtblomovski način. Ali u glavnoj tački se sve što Švejk, dobri vojnik, čini i radi ukršta sa ovim osnovnim dubinskim osećanjem da postoje nepodnošljivi neprijatelji života, koje bi on, bez sumnje, nazvao sasvim drugačije; nije u njegovom rečniku nedostajalo imena za takve.

Da li je ovim što čini značenjski potencijal i smisaone implikacije Cajtblomove tirade objašnjeno sve što određuje uzrok Prvog svetskog rata? Nije. Ali osvetljeno jeste dosta toga. Perom umetnika.

Ima i drugačijih izvora. Recimo tajni vatikanski arhivi. Džon Kornvel, u knjizi *Hitlerov papa*⁷, navodi Vatican SS (Segreteria di Stato) SRS (Sezione per i rapporti con gli stati): Austria-Ungheria (1913-1914) Fasc. 448, folios 26-29; Fasc. 449, folios 53-54. itd. (Str. 59 ff. navedene knjige). Na stranicama na kojima se o tome govori vidimo da je rat u nečemu počeo mnogo pre nego što je po-

.....

7 Џон Корнвел, *Хитлеров папа*, Београд 2000 (John Cornwell, *Hitlers' Pope*, Penguins Book Ltd, 1999; немачки превод: *Pius XII.: Der Papst, der geschwiegen hat*, München 2000 (nemački izdavač očigledno ovu dvojicu nije želeo zajedno u naslovu).

čeo, da se o njemu razmišljalo dugo i temeljno, da su se zloćudne strasti razbuktavale najrazličitijim povodima, pa čak i kad je između Srbije i Vatikana sklapan konkordat, jer se na Balhausplacu i u Hofburgu verovalo da to slabi uticaj Austrije. To mora biti sprečeno po svaku cenu, uključujući i rat. Nuncije Svete Stolice u Beču, nadbiskup Rafeale Skapineli, svoje pismo budućem Piju XII, Pačeliju, od 15. februara 1913. „završio je ledenom proročanskom opaskom: Austrija, međutim, izgleda da je odlučila da se oštro pozabavi Srbijom i opšte je uverenje da može doći do rata sa tom zemljom u proleće, što dalje krajnje komplikuje stvari. Ne bi li bilo bolje kad bismo ostavili (pregovore o konkordatu) za sada nego da rizikujemo niz neizvesnih i opasnih okolnosti koje se mogu završiti sa vojnim porazom Srbije; jer Srbija je središte privlačnosti za ambicije južnobalkanskih naroda – koji svi izgledaju namerni da ugroze celovitost Austrougarskog Carstva.“⁸

Ima li ovo neke neposredne veze sa Švejkom? Nema. Od februara 1913. do početka rata još je daleko. A postoji li neka snažna veza, pa zvala se kako mu drago, sa mislima i osećanjima ljudi koji će kasnije jednom čitati Hašekov roman? Svako. Rat se ne priprema, on je već uveliko tu. „Priprema“ se lik junaka koji će se zvati Jozef Švejk.

Ko je Meternih, to valjda ne treba nikome objašnjavati. Od 1809, kada je postao ministar spoljnih poslova Austrije, a pogotovu posle Napo-

.....
8 Isto, str. 58.

leonove propasti i Bečkog kongresa 1814-1815, te od 1821, kad je postao kancelar, sve do 1848, veliki deo moći u Austriji, a u nekom smislu i u celoj Evropi, bio je u njegovim rukama. Vasilj Popović nas obaveštava: „Državnik aristokratskog porekla, aristokratskih pogleda na svet i aristokratskog načina života, Meternih je omalovažavao male nekulturne balkanske narode i gledao je s visoka na njihove težnje da se po prirodnom pravu, pomoću svojih demokratskih snaga, dignu u red civilizovanih naroda. S kulturnog stanovišta oni mu nisu ništa više značili nego Turci.“ I, nešto dalje: „Meternihova politika slagala se, po svojim rezultatima, s Miloševim programom, koji nije težio za rešavanjem istočnog pitanja u to vreme, kad je Srbija bila slaba. Meternihov program bio je povoljan za balkanske hrišćane i za krajnji slučaj raspada Turske, koji on nije želeo. On ni u tom slučaju nije težio da dobije u posed balkanske zemlje, nego je predviđao da se na Balkanu obrazuje veći broj država. Ovaj aristokrata nije sigurno bolje gledao ni na druge balkanske državnice nego na državu 'Periklovih i Epaminondinih potomaka, kojoj je predskazivao bedan život.“⁹

Meternih je, sa svojim aristokratskim prezirom prema nemoćnima i nekulturnima, u ponečem bio u pravu, što se budućnosti tiče. Bedan život vodio se i drugde, ali ovde je bio nekako još

.....

9 Метернихова политика на Блиском Истоку од Д-ра Васиља Поповића, Српска краљевска академија. Посебна издања. Књига LXXXIV, Београд 1931, стр. 202-203.

teži nego drugde. Ratovalo se i u 19. veku, bilo je i revolucionarnih pokreta, ali sve je to daleko od onog što donosi naredno stoleće. Onima koji će se roditi pedeset ili šezdeset godina posle Bečkog kongresa, međutim, biće bez obzira na sve to važniji arhanđeo slobode, za kojim će nezadrživo ići, nego red i mir civilizovanih carevina. Aristokratsko načelo, u Meternihovoj ili nekoj drugoj verziji, izbledeće i izobličiti se do tužno-komične rugobe, prožete umnogome ciničnom nepravdom. Put u budućnost biće osvetljen drugačijom svetlošću.

Ovde želimo da kažemo da će u svim sukobima koji će otad morati da se jave biti mnogo onih koji će naprosto želeti da žive, a na aristokratske forme i „ideale“ kakve će decenijama pre Prvog svetskog rata imati prilike da vide neće davati ni pet para. Njihovo plemstvo će biti druge vrste. Hašek je pokazao da smeh iz nižih i najnižih registara u tome ima svoju bitnu ulogu. Iz Beča, pa, naravno, i iz Praga ili Čeških Buđejovica, marširaće vojnici u raznim pravcima, neki i ka lepim balkanskim predelima.

Prvi svetski rat je u jednom trenutku počeo, pa se, kao i sve na svetu, u jednom trenutku završio. Vinston Čerčil, koji je već tada bio na veoma istaknutim položajima, prokomentarisao je to u svom voluminoznom delu, u nekoj vrsti koncizne poruke sadašnjosti i budućnosti (na engleskom objavljene 1929.) sledećim rečima:

„Uostalom, istorija sveta nije dosad zabeležila nijednu pojavu koja bi se, u oblasti sile, mogla da meri sa

riganjem nemačkog vulkana. Za vreme od četiri godine, Nemačka je vodila borbu na pet kontinenata i satirala svet na kopnu, moru i iz vazduha. Nemačka vojska podržavala je vojske svojih saveznika u časovima njihovog posrtanja; ona je brala lovorike na svim ratnim pozornicama, a borbu je vodila svuda na osvojenom zemljištu, prolivajući krv svojih protivnika dvaput više nego što je sama stradala. Da bi se slomila njena sila i moć njene tehnike, bilo je potrebno da uđu u borbu svi veliki narodi sveta. Narodi sa ogromnom brojnom nadmoći, neograničena sredstva, neizmerne žrtve, pomorska blokada – sve to nije bilo dovoljno za pedeset i dva meseca. Svi mali narodi bačeni su u toj borbi pod noge; jedno staro moćno carstvo raspalo se u komade kao da ga nikad nije ni bilo, a oko dvadeset miliona ljudi izginulo je ili prosulo svoju krv pre nego što je pošlo za rukom da se istragne mač iz ruku ove nemani. Zaista, Nemci, ako je i za istoriju, dosta je!“

A na sledećoj, završnoj stranici:

„Pa da li je ovo kraj? Ili, da nije ovo možda samo jedno poglavlje u krvavoj i bezumnoj istoriji? Hoće li biti potrebno žrtvovati još jedno pokolenje da se izravnavaju mračni računi između Teutonaca i Gala?“¹⁰

Tako Čerčil o kraju Prvog svetskog rata, deset godina po njegovom okončanju.

Švejk sa krajem rata ima drugi problem (roman, doduše nije završen; prekida se takoreći na pola rečenice). On i Vodička, naime, nikako da se dogovore da li da se posle rata nađu u svojoj omiljenoj krčmi u šest ili u pola sedam. Na kraju se ipak nekako dogovore.

.....

10 Винстон Черчил, *Светски рат. »Светска криза 1911-1918«*, књига друга, Београд 1936, стр. 736, 737.

Važno je da bude dovoljno piva – za ličnu upotrebu.

2014.